

Зміни, які відбуваються сьогодні в освітній галузі нашої країни, стосуються цілей, змісту, форм, методів, засобів навчання тощо. Безумовно, модернізації підлягає управління освітнім процесом у школі. Зокрема, йдеться про те, що сільська школа є не тільки складовою більш широкої освітньої системи, а й, що не менш важливо, неодмінною частиною сільського соціуму, з яким вона постійно взаємодіє: як сільський соціум виступає джерелом змін в освітньому процесі школи, так і результати освітнього процесу в школі впливають на соціальний, економічний, культурний, духовний розвиток сільського середовища.

Майбутнє сільської школи на сучасному етапі полягає в оптимальному використанні природного, культурного та духовного потенціалу сільського середовища. Цілі вивчення освітніх галузей і навчальних предметів визначено в навчальних програмах, затверджених МОН України. Але при цьому учні міських і сільських шкіл навчаються за однотипними програмами та підручниками, не враховується специфіка природоантропогенного, економічного, соціокультурного середовища сільської місцевості. Сільським дітям сьогодні необхідна освіта, наближена до життя, тобто практико-орієнтована освіта. Тому цілі вивчення освітніх галузей і навчальних предметів, визначені в програмах МОН України, повинні бути адаптовані до умов сільської школи та спрямовані на досягнення її педагогічних і соціальних цілей. Зрозуміло, що при цьому програми не повинні спрощуватися: сільська дитина

повинна здобути повноцінну освіту, але, зберігаючи загальну доступність освіти, сільська школа повинна готувати учня до самореалізації в різноманітних сферах життєдіяльності, не забуваючи й про сільськогосподарський сектор [4, с. 17].

Висновки. Таким чином, зважаючи на викладене вище, можна стверджувати, що сучасна система початкової освіти недосконала і потребує модернізації. Зокрема, слід звернути увагу особливої уваги на наповнюваність класів, оцінювання, об'єднання предметів та їх зміст, а також матеріальне забезпечення шкіл.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Цимбалару А. На шляху до школи майбутнього: моделювання освітнього простору [Електронний ресурс] / А. Цимбалару. – Режим доступу : http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/22/visnuk_23.pdf.
2. Закон України «Про освіту» // Освіта. – 1996. – 25 квітня.
3. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. пед. закл. освіти / М. М. Фіцула. – К. : Академія, 2001.
4. Ястребова В. Я. Освітня програма сільської школи : науково-методичний посібник / В. Я. Ястребова. – Харків, 2004. – 111 с.

Дата надходження до редакції: 14.03.2016 р.

УДК 373.31

Вікторія КОНДРАТОВА,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри дошкільної та початкової освіти

Кіровоградського ОПППО імені Василя Сухомлинського

РОЗВИТОК ХУДОЖНІХ ТА ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Стаття присвячена проблемі розвитку художніх та творчих здібностей учнів на уроках образотворчого мистецтва в початкових класах.

Ключові слова: *образотворче мистецтво, задатки, художні здібності, творчі здібності, інтеграція, дитячий малюнок.*

Стаття посвящена проблеме развития художественных и творческих способностей учеников на уроках изобразительного искусства в начальных классах.

Ключевые слова: *изобразительное искусство, задатки, художественные способности, творческие способности, интеграция, детский рисунок.*

The article is devoted the problem of development of artistic and creative capabilities of pupils on the lessons of the fine arts in initial classes.

Key words: *fine arts, making, artistic capabilities, creative capabilities, integration, child's picture.*

*Країна, в якій усіх дітей навчатимуть малюванню, подібно письму, незабаром стане попереду всіх інших.
Денні Дідро*

Постановка проблеми. Вивчення мистецтва в початковій школі має важливе значення для всебічного розвитку особистості дитини.

Першочерговими завданнями мистецької освіти в початковій школі є: розкриття і розвиток потенційних художніх та творчих здібностей, закладених у кожній дитині від народження; стимулювання художньо-образного мислення, проявів уяви та фантазії; засвоєння початкових знань, елементарних уявлень і понять про види та жанри мистецтва, особливості художньо-образної мови мистецтва; розширення художньо-естетичного досвіду учнів; набуття початкового досвіду створення художніх образів за допомогою різних художніх технік; вихо-

вання особистісно-ціннісного ставлення до мистецтва, здатності сприймати й інтерпретувати художні твори; набуття загальнокультурних, художніх, комунікативних, соціально-практичних та творчих компетентностей [9].

Уроки образотворчого мистецтва здатні розвинути в учнів художні здібності, ввести школярів у світ творчості, прилучити їх до скарбів художньої культури. Ці уроки дають дитині можливість відчути задоволення та радість від власної творчості, а радість творчості, як відомо, – одна з найбільших радощів на землі.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Мистецькій освіті приділяється значна увага у працях педагогів, психологів та художніх діячів минулого та сучасності (М. Бахтін, Л. Виготський, Б. Юсов, А. Бакушинський, Б. Ліхачов, В. Сухомлинський, М. Демчишин, Л. Масол, О. Гайдамака, О. Белкіна, О. Калініченко, В. Сергієнко, І. Руденко та ін.) [1; 3; 6; 8; 13].

Більшість психологів і педагогів у розвитку художніх здібностей молодшого школяра виокремлюють значення зорового аналізатора, уяви та фантазії [2; 5; 7]. Своєрідну програму виховання художніх здібностей дитини запропонувала Міжнародна комісія з питань освіти, яка у 1971-1972 роках вивчала стан освіти в масштабах усієї земної кулі. В доповіді комісії, зокрема, зазначалося, що «освіта здатна як розвивати, так і гальмувати творчість». Це залежить від того, досвід і знання передавати просто механічно чи пробуджувати уяву, фантазію дитини.

А. Бакушинський запропонував періодизацію художнього розвитку дітей, починаючи від 2-3-річного віку до 15-16 років: період рухово-зорової установки психіки; період зорово-рухової психіки; період зорової установки психіки. Такий підхід дозволив звернути особливу увагу в загальному розвитку дитини на малювання у тісному взаємозв'язку з іншими видами діяльності – ритмічною, драматичною, музичною, літературною, сприймання оточуючого світу та мистецтва.

Відомо, що саме під час малювання дитина проявляє свою творчість. Необхідними компонентами творчості є фантазія та уява, психічний зміст яких проявляється через створення образу кінцевого продукту (результату творчості) [14].

Творча особистість завжди характеризується високим рівнем креативності [14]. Творчі здібності або креативність – це здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, спрямованість на відкриття нового [1]. «Творчість, – писав В. О. Сухомлинський, починається там, де інтелектуальні й естетичні багатства, засвоєні, здобуті раніше, стають засобом пізнання, освоєння, перетворення світу. При цьому людська особистість немовби зливається зі своїм духовним надбанням. Творчість не приходить до дітей з якогось натхнення. Творчості треба вчити» [13].

Розвиток творчих здібностей необхідно розпочинати з раннього дитинства, ураховуючи при цьому нахили дитини. Чим раніше починається розвиток здібностей, талантів, тим більше шансів на їх розкриття [10].

Використання образотворчого мистецтва як засобу розвитку творчої особистості було предметом досліджень Л. Виготського (психологія) [3], І. Демченка, Т. Руденка, В. Сухомлинського (педагогіка)

[4; 11; 13]. Вони наголошували на необхідності розвивати в дитини її художні здібності, збагачувати цінними духовно-художніми враженнями, вчити творчій самореалізації, емоційному сприйняттю навколишнього світу.

Мета статті – висвітлити педагогічні умови розвитку художніх та творчих здібностей учнів у початковій школі на уроках образотворчого мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Сучасне навчання, зокрема мистецьке, ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів, визначених в основних нормативних документах освіти – державних стандартах, навчальних планах, програмах.

Мистецтво є домінуючою, провідною діяльністю дитини початкової школи. Воно має могутній пізнавальний і виховний потенціал.

В. Сухомлинський наголошував, що діти повинні жити у світі краси, гри, казки, музики, малюнка, фантазії, творчості. Він наполягав на тому, що «всі без винятку діти – пристрасні малювальники і школа повинна задовольнити цю законну і корисну пристрасть». Малювання, на думку педагога, це не тільки засіб відпочинку після напруженої розумової праці, а ще й засіб формування художнього смаку, здатності глибоко сприймати й розуміти художні твори» [12].

Щоб сформувати творчу особистість засобами образотворчого мистецтва в умовах загальноосвітнього навчального закладу, потрібно створити належні педагогічні умови для розвитку художніх та творчих здібностей кожного учня, для задоволення його навчальних потреб на уроках образотворчого мистецтва.

На нашу думку, педагогічними умовами розвитку художніх та творчих здібностей учнів є: створення сприятливого мікроклімату на уроках; посилення мотивації творчої діяльності; врахування психологічних особливостей кожного учня; вмiла організація та керування діяльністю дітей (доцільне використання різних типів уроків, методів навчання, форм організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, інноваційних художньо-педагогічних технологій, художніх технік); доцільне використання якісного наочного матеріалу; інтеграція знань.

Одне з головних завдань учителя на уроці – створити в класі творчу атмосферу, заохотити дітей до пізнання, поважати їх інтелектуальні можливості, підтримувати прагнення до творчості, уникати несхвальних оцінок творчих ідей своїх учнів, знаходити слова підтримки для їх нових творчих починань, поважати думки та ідеї своїх вихованців.

Значну роль у розвитку художніх та творчих здібностей учнів на уроках образотворчого мистецтва відіграє наявність у них пізнавальних мотивів та їх активність.

Сформувати в учня мотиваційну сферу – означає виробити в нього систему цінностей, що прийняті в суспільстві, виховати потребу в набутті нових знань, розкрити особистісну суть навчання, допомогти учневі усвідомити, що це допоможе йому знайти своє місце в житті. З цією метою вчителю доречно застосовувати методи стимулювання і мотивації навчальної діяльності (методи стимулювання інтересу до навчання: навчальна дискусія, забезпечення успіху в навчанні, пізнавальні ігри, створення

ситуації інтересу в процесі викладання навчального матеріалу, створення ситуації новизни навчального матеріалу, опори на життєвий досвід учнів; метод заохочення).

Із метою зацікавлення учнів мистецтвом та заохочення до творчості необхідно проводити екскурсії у природу, виставки дитячих робіт, віртуальні подорожі до музеїв світу, відвідувати музеї свого міста, а також виставки місцевих художників та народних умільців.

Важливе значення для розвитку творчих здібностей має урахування психологічних особливостей кожного учня. Для цього необхідне вивчення й ідентифікація індивідуальності кожної особистості, проведення педагогічного спостереження, бесід, анкетування, тестування з метою встановлення добору особистісних якостей. Для вирішення цього питання вчителю образотворчого мистецтва варто співпрацювати зі шкільним психологом.

Розвиток художніх здібностей можливий лише завдяки спеціальному навчанню, в ході якого відбувається оволодіння відповідними знаннями з образотворчого мистецтва та вміннями їх застосовувати в житті. Таке навчання полягає в здатності учнів практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки й досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності.

Отже, розвиток художніх та творчих здібностей школярів неможливий без умілої організації та керування діяльністю дітей. Учителю необхідно правильно підібрати: потрібні для цього методи та форми роботи; систему вправ і завдань; художні техніки, що розвивають спостережливість, уяву, фантазію, асоціативно-образне мислення. Так, наприклад, використання креативних методів навчання (метод придумування, метод «якби...», «мозковий штурм»), когнітивних методів навчання (метод перевтілення, метод змістовного бачення, метод образного бачення, метод досліджень, метод гіпотез), системи знань, що утворені шляхом трансформації методів навчання до рівня форм навчання (метод проектів), які спонукають учнів до активної творчої діяльності, дають змогу підвищити ефективність уроку, а також сприяють умінню висловлювати власні думки.

Доречним є використання не тільки стандартних, а й нестандартних (урок-вистава, урок-подорож, урок-вернісаж, урок-дослідження) типів уроків.

На кожному уроці образотворчого мистецтва потрібно знайомити учнів із художніми творами – картинами видатних художників рідного краю, України та світу, вчити їх «читати» твори мистецтва, тобто бачити ті засоби виразності, за допомогою яких художник передав особливості тієї чи іншої пори року, настроїв та характер людини тощо.

Розвитку художніх та творчих здібностей сприяє використання як традиційних, так і нетрадиційних художніх технік (ниткографія, малювання мильними бульбашками, малювання восковими олівцями та акварельними фарбами, кляксографія, плямографія, монотипія), які є не лише цікавими і доступними для дітей видом діяльності, а й дають їм можливість експериментувати, шукати образи, сміливо втілювати на папері незвичайні фантазії, враження, думки. Таке малювання приваблює дітей більш легкими способами виконання, якісними результатами, швидким темпом роботи.

Із метою уникнення перевантаження учнів доречно впроваджувати різні інтеграційні форми і методи навчально-виховного процесу. Наприклад, на уроці образотворчого мистецтва, під час вивчення теми «Діалог музики та живопису» (3 клас), за допомогою естетико-мистецтвознавчої інтеграції розкривається взаємозв'язок музики і живопису (споріднені враження між музичними та живописними образами – тема в музичному творі та в картині). Учні під керівництвом учителя порівнюють музичний твір М. Чурльоніса «Соната» та його картину «Соната зірок».

Також доречно використовувати міжпредметну інтеграцію. Наприклад, на уроках математики в 1 класі діти, вивчаючи тему «Просторові фігури (геометричні тіла)», знайомляться з об'ємними фігурами та їх назвами (куля, куб, циліндр), а на уроці образотворчого мистецтва з теми «Цілісність форми. Особливості створення складної форми на основі простих форм в об'ємі» їм можна запропонувати виготовити з картону на основі циліндра кумедного пінгвіна.

На уроці образотворчого мистецтва в 3 класі з теми «Технічні прийоми роботи акварельними фарбами. Осінні враження» учням можна запропонувати виконати живописну композицію до вірша Л. Костенко «Вже брами літа замкає осінь», який школярі вивчали на уроках літературного читання.

На уроці образотворчого мистецтва в 4 класі з теми «Особливості створення художнього образу в об'ємі. Карнавал тварин» школярам можна запропонувати зліпити тварину, яка найбільше сподобалася та запам'яталася під час вивчення на уроках природознавства тварин Північного Льодовитого океану, Євразії, Африки, Північної та Південної Америки (наприклад, білого ведмеда, верблюда, жирафа, мурахоїда тощо).

Висновок. Отже, створюючи педагогічні умови розвитку художніх та творчих здібностей учнів, ми даємо можливість дитині повірити в те, що вона – маленький митець, творча особистість, людина, причетна до мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барташнікова І. А. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей 5-6 років : [навч. посіб.] / І. А. Барташнікова, О. О. Барташніков. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2007. – 64 с.
2. Бине А. Современные идеи о детях / А. Бине. – М. : Космос, 1990. – 216 с.
3. Выготский Л. С. Развитие высших психических функций / Л. С. Выготский. – М., 1960.
4. Демченко І. І. Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва [Електронний ресурс] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 / І. І. Демченко ; Уманський держ. педаг. ун-т ім. П. Тичини. – Умань, 2005. – 275 с. – Режим доступу : <http://www.lib.ua-ru.net/>.
5. Киреенко В. И. Психология способностей к изобразительной деятельности / В. И. Киреенко. – М. : АПН РСФСР, 1959. – 304 с.
6. Книга вчителя дисциплін художньо-естетичного циклу : довідково-методичне видання / упор. М. С. Демчишин, О. В. Гайдамака. – Харків : Торсінг плюс, 2006. – С. 296–317.

7. Малюков А. Н. Психология переживания и художественное развитие личности / А. Н. Малюков. – Дубна : Феникс, 1999. – 256 с.

8. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва в початковій школі : посібник для вчителів / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, У. В. Белкіна та ін. – Х. : Веста: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.

9. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2011. – С. 245–246.

10. Розвиток творчих здібностей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://teacher.at.ua>.

11. Руденко Т. А. Розвиток творчих здібностей дітей засобами образотворчого мистецтва [Електро-

ний ресурс] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 / Т. А. Руденко ; Полтавський державний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2005. – 270 с. – Режим доступу : <http://www.newacropolis.org.ua/>.

12. Сухомлинский В. А. Павлышская средняя школа / В. А. Сухомлинский. – М. : Просвещение, 1979. – С. 371.

13. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям : у 3 т. / В. О. Сухомлинський. – М. : Педагогіка, 1979. – Т. 1 – С. 371, 558–595.

14. Творчість [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.

Дата надходження до редакції: 04.03.2016 р.

УДК 159.922.6

Оксана РОМАНОВА,
кандидат психологічних наук,
в.о. завідувача кафедри теорії
та методик дошкільної і початкової освіти
Хмельницького ОШПО

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВАННЯ – ШЛЯХ ДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

У представленій статті обґрунтовано необхідність і доцільність превентивного виховання в молодшому шкільному віці. Розкрито його сутність стосовно учнів означеної вікової категорії.

Ключові слова: превентивне виховання, молодші школярі, школа, здоров'язбережувальне середовище, сім'я, здоров'яохоронні заклади, дитячі громадські організації, позашкільні заклади.

В представленій статті обґрунтовано необхідність і целесообразність превентивного виховання в молодшому шкільному віці. Розкрито його сутність стосовно учнів означеної вікової категорії.

Ключевые слова: превентивное воспитание, младшие школьники, школа, здоровьесберегающая среда, семья, учреждения здравоохранения, детские общественные организации, внешкольные заведения.

In this article a necessity and expediency of preventive education are reasonable for a midchildhood. His essence is exposed in relation to the pupil of this age category.

Key words: preventive education, junior schoolchildren, school, health environment, family, child's public organizations, out-of-school establishments.

Постановка проблеми. Актуальним питанням сьогодення, складним педагогічним і соціальним явищем є збільшення в сучасних школах кількості важковиховуваних дітей та асоціальних проявів у дитячій поведінці. Проблема девіантної поведінки серед неповнолітніх потребує негайного втручання батьків, педагогів і суспільства в цілому. Не є виключенням і початкова школа.

У Законі України „Про загальну середню освіту” наголошується на необхідності виховання в учнів відповідальності перед законом за свої дії, формування почуття власної гідності та свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина. У Національній доктрині розвитку освіти поставлено завдання трансформувати національну систему освіти як головну ланку формування громадянина, забезпечити пріоритетний розвиток людини, її здібностей і обдарувань, збереження і зміцнення фізичного й психічного здоров'я, дотримання принципу превентивності у навчально-виховному процесі.

Аналіз наукових досліджень і публікацій засвідчив, що багатьма науковцями вже розглядали різні аспекти превентивного виховання. Зокрема, представлено дослідження психолого-педагогічної науки з питань превентивного виховання (О. Змановська, І. Козубовська, Н. Онищенко, В. Оржеховська, О. Пилипенко, В. Приходько,